

CLASSIFICACIÓ GENÈRICA: Escultura

OBJECTE: Retaule

MATERIAL / TÈCNICA: Fusta tallada i policromada

TÍTOL / TEMA: Retaule de la Pietat

AUTOR: Escultura: Jeroni Xanxo, 1548-1550. Policromia i dauradura: Antoni Peytaví, 1573-1574.

DATA / ÈPOCA: Segle XVI

DIMENSIONS: 515 x 466,5 x 60,5 cm

PROCEDÈNCIA i LOCALITZACIÓ: Capella de la Pietat. Museu Diocesà d'Urgell, la Seu d'Urgell (Urgell).

NÚM. DE REGISTRE DEL CRBMC: 12486

NUM. INVENTARI: MDU 108

COORDINACIÓ: Josep Paret (CRBMC)

RESTAURACIÓ: Gemma Planas, Àlicia Santomà i Natàlia Sánchez. Col·laboració en el muntatge: Idoia Tantull i Carmelo Ortega (CRBMC).

ANYS DE LA RESTAURACIÓ: 2015 - 2016

El retaule de la Pietat és un retaule dedicat a la Verge Dolorosa. L'obra la va encarregar la Comunitat de Preveres de la Pietat, per col·locar-lo a la capella d'aquest mateix nom de la catedral de Santa Maria de la Seu.

L'encàrrec es va fer l'any 1548 a l'escultor barceloní, Jeroni Xanxo, que va finalitzar-lo l'any 1550, i des de llavors presideix la Capella de la Pietat, on ocupa tota la paret del fons del presbiteri. De la decoració pictòrica se'n va encarregar el pintor Antoni Peytaví (o Peitaví), de Tolosa de Llenguadoc.

El retaule té una importància històrica rellevant, ja que es tracta d'un dels pocs exemples de retaules esculpits de mitjan segle XVI, a Catalunya. S'avança, per tant, mig segle, a la novetat estilística que es produeix a principis del segle XVII, quan, per tal d'explicar les històries, es preferien els relleus a les taules pintades.

DESCRIPCIÓ DE L'ESTAT DE CONSERVACIÓ

El conjunt presentava les degradacions pròpies dels objectes de culte que han rebut un ús continuat al llarg del temps.

Pel que fa al suport, el retaule no presentava problemes estructurals greus, tot i que s'observaven algunes peces amb problemes de subjecció, per coles resseques o per sistemes de subjecció deficients (puntes i claus vells).

No hi ha documentació existent sobre intervencions anteriors, però sí que s'han trobat motllures i sanefes refetes d'alguna intervenció anterior. En general, presentava algunes esquerdes i obertures de la fusta, pròpies de les contraccions i dilatacions del material del suport. No es van detectar atacs de xilòfags actius a la major part del retaule, tot i que alguns elements afegits posteriors (escala i peces adjacents o clavades al mur) sí que havien patit atacs d'insectes en algun moment.

Les capes de preparació, de policromia i la dauradura presentaven petites pèrdues puntuals, així com aixecaments molt localitzats.

Superficialment, no hi havia evidència de cap vernís existent. La policromia i la dauradura presentaven acumulació de pols i fum, una brutícia que havia provocat un ennegriment generalitzat i molt destacat, en el cas de les carnacions.

Aquest fet, juntament amb la pèrdua de lluentor de la dauradura, dificultava la lectura de les escenes i donava al retaule un aspecte apagat i uniforme, cosa que afectava el vessant estètic de l'obra.

També es van trobar moltes taques de cera, sobretot a les parts baixes del retaule, i alguns esquitxos de pintura a les parts altes. Destacaven les repintades a les dues peces laterals de la part inferior, els basaments, fetes per cobrir el suport de fusta, que es veia per les pèrdues de policromia.

Durant l'estudi dels materials constitutius de l'obra, es va detectar la presència de pergamí, per magnificar i per donar més realisme a les llagues del Crist de la imatge de la Pietat.

PROCÉS DE CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ

Desmuntatge:

Durant el mes de juliol de 2015, un equip de set restauradors van desmuntar el retaule. Les quaranta-nou peces, una a una, es van protegir i embalar per al seu transport al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC), a Valldoreix.

Durant el desmuntatge, es van enumerar i es van anotar els tipus d'ancoratges de les peces. Un cop al Centre, el retaule s'ha introduït a la cambra d'anòxia per a la seva desinsectació, com a mesura curativa.

Intervenció als tallers del CRBMC:

Un equip de tres restauradores ha dut a terme durant sis mesos els diferents processos d'aquesta fase de conservació-restauració.

Els processos d'intervenció s'han dirigit a corregir les patologies detectades en el retaule, tant en el suport com en la policromia i la dauradura.

En primer lloc, s'han fixat els aixecaments de la capa de preparació i de la capa pictòrica, i, a continuació, s'ha fet una neteja mecànica amb paletina i aspiració, tant del suport com de les capes pictòriques. En aquest mateix moment, s'han retirat els claus i els elements afegits en intervencions anteriors.

Una vegada netejat el revers, s'han desinsectat de forma puntual les peces corresponents al basament i les escales, amb impregnació d'un producte curatiu i preventiu.

Pel que fa a la consolidació del suport, s'han fet dos processos: per una banda, l'adhesió dels elements despresos i la recuperació d'elements desplaçats, amb un adhesiu de pH neutre, en alguns casos amb un reforç amb visos i cartel·les; per altra banda, s'han reintegrat algunes pèrdues d'estructura amb empelts de fusta o massilla, per millorar la seva estabilitat estructural.

Quant al tractament de la policromia, s'han seguit els protocols de neteja del CRBMC. Després de les proves pertinents, s'ha decidit fer una neteja combinada, apropiada a la pròpia naturalesa de la policromia.

La dauradura s'ha netejat amb una emulsió aquosa, i les carnacions, els estofats, els llamats de les figures, dels relleus i de les decoracions de l'estructura del retaule s'han netejat amb una solució amortidora de pH 7, en emulsió aquosa.

Les repintades localitzades en els basaments s'han retirat amb alcohol gelificat. Pel que fa a la resta de la decoració, el marbrejat, s'ha netejat en sec de forma més mecànica, amb goma d'esborrar. Puntualment, per retirar les restes de cera, s'ha fet servir la punta del bisturí i també bufadors d'aire calent.

El procés de reintegració cromàtica s'ha basat en un criteri de mínima intervenció. S'han unificat amb un color neutre d'aquarel·la les pèrdues de la dauradura i del color del bol, que deixaven a la vista el blanc de la capa de preparació. Pel que fa a les pèrdues de les carnacions, i un cop envernissat el retaule, sí que s'han fet de manera il·lusionista.

Per acabar, s'ha aplicat una capa de protecció de vernís de baix pes molecular, incolor i estable a tota la superfície pictòrica.

Cal ressaltar també, que durant tot el procés de conservació i restauració, tant *in situ* com en el taller, l'obra s'ha sotmès a diferents tècniques d'examen i d'anàlisi de què disposa el Centre. Aquestes han estat necessàries per a la documentació fotogràfica científica, per a la radiològica i per a les anàlisis químiques. Tots els resultats dels exàmens i de les analítiques, així com els processos de la intervenció queden reflectits en un informe final.

Muntatge:

El mes de gener de 2016, s'ha retornat l'obra al seu emplaçament original. El retaule s'ha muntat sobre una estructura modular de perfils i accessoris de muntatge d'alumini anoditzat, feta a mida i separada del mur, perquè les humitats no afectin l'obra, i per poder dur un control de l'estat de conservació de l'obra.

Imatge del retaule abans de la seva intervenció

Imatge del retaule després de la seva intervenció

Detall de la presència de pergamí a la llaga

Procés d'eliminació de les repintades en el basament

Detall del procés de neteja

Imatge de la Pietat un cop finalizada la restauració